

Творческите способности в изобразителната дейност

Мариана Гърмидолова

Abstract: *The article examines the creative development of students through the art of painting. It presents several methods for the creative development of primary school children. It also underlines the advantages of the fine arts for the mental development, speech, and psychological processes.*

Key words: *creativity, fine arts, painting, art pedagogy, color*

Художествено-творческата дейност е един от важните фактори за развитието на способностите на учениците в началното училище. Тя е свързана с видовете изящни изкуства: живопис, графика и скулптура. Езикът на художествената изразителност в тях е ярък и специфичен. В процеса на целенасочена работа с учениците той става все по-понятен и привлекателен за тях и се превръща във важно средство за изразяване на емоционалното им състояние.

Творческата активност е важна за човека, и то не само когато създава творби на изкуството. Според изследванията в психофизиологията, тя повишава значително устойчивостта на организма към въздействието на най-разнообразни вредни фактори от външната среда [6]. Изобразителната дейност наравно с останалите учебни дисциплини дава възможност за развитието на творческия капацитет на учениците. Изобразителното изкуство провокира към експериментирането с разнообразни концепции и с процесите на възприятие. Изобразителното изкуство помага на учениците да открият светлината и цветовете, да видят неща, които дори не са забелязали в своето ежедневие. Естетическите чувства на учениците възникват и се развиват на основата на възприемане на красотата на обкръжаващата среда, на възприемането на художествени творби и на резултатите от собственото творчество и творчеството на съучениците им.

Естетическите преживявания на децата са многообразни. Те се развиват постепенно, като започват от вълнението и завършват с дълбоките преживявания в резултат на възприятието. Естетическите чувства на учениците, възникнали в резултат на възприемането на художествени творби са съпроводени от съзнанието, че действителността не се възприема непосредствено. Тя първо се отразява в съзнанието на художника, който я пресъздава в художествената творба чрез образи и цветове. Подобно отражение на процесите на възприятието е източник на наслада и създава „...цяла гама от разнообразни преживявания – радост, вълнение, печал, възторг, удивление, преклонение, страх, негодувание, възхищение” [8, 45]. Вълнението се заражда първо в автора на художествената творба. Когато попитали А. Матис защо рисува, той отвърнал: „За да предам своите чувства с цвят и рисунка, за да направя онова, което не може да направи и най-съвършеният фотоапарат, дори и на цветна лента” [3, 226].

Умението да се предаде вълнението чрез средствата на художествената изразителност на изящните изкуства, да се проникне в чувствата на художника като се „прочете” езика на художествената творба, са важни задачи на художествената педагогика. При решаването им учителят разкрива творческия потенциал на учениците посредством цялостно развитие на художественото мислене, художественото възприятие, въображението, психомоторните функции на ръката на детето, тоест, всички негови психически качества.

Във възрастовата психология П. Якобсон подчертава някои особености на учениците в началната училищна възраст: впечатлителност, емоционална отзивчивост на всичко ярко, изразително и цветно [8, 105]. По данни от анкетата на Ю. Фохт живописата се превръща в най-предпочитаният и любим вид изобразително

изкуство поради своята яркост, емоционалност на цвета, богатството на цветовата палитра на живописните творби и многообразието от живописни фактури.

Впечатлителността на учениците към всичко ново и необичайно (Л. Виготски, А. Вегнер, П. Якобсон) обуславя интереса им към емоционално-изразителния език на живописата. Така те намират нова форма на изказ. Ето как И. Левитан коментира по какъв начин живописата отразява душата му: „Моят етюд – това е цветен тон, това е синя пътека, това е тъга, прокрадваща се сред гората...това е моят дух” [6, 18]. Предпочитанието към цвета в предаването на чувствата предполага осъзнаване на собствените преживявания и дълбоко осмисляне на самия цвят. Именно за това говори А. Матис: „Лавината на цвета е безсилна сама по себе си. Цветът достига пълна изразителност, ако е организиран и съответства на интензивността на чувствата на художника” [3, 241].

От това следва, че усвояването на езика на живописата и възможността за израз на чувствата неизменно насочва учениците към осмислянето им и спомога за формирането на естетическо отношение към обкръжаващата действителност. В този процес се задълбочават и емоционалните преживявания. Както казва П. Якобсон, детето преживява емоционално, но паралелно с този процес се разкриват и някои страни на собствената му личност [8, 77].

Осъзнаването на самия себе си, на собствените действия, отговорите на въпросите „Какво правя?”, „Защо правя нещата така, а не по друг начин?”, „Какво чувствам?” пораждаат рефлексия – нещо ново за учениците от началното училище. Рефлексията е проявява на възможността да се забелязват собствените действия и да се подлагат те на анализ. В хода на този анализ ученикът започва да се ориентира в общокултурните образци на действие, които той овладява в диалог с възрастните. Диалогът предполага задължително взаимно разбиране, възможност и необходимост да се приеме гледната точка на другия човек. Общуването с учителя открива за ученика нови форми на сътрудничество с другите. Опознаването на самия себе си чрез средствата на художествената изразителност е насочено към развитието на психическите качества, т.е. към развитието на способностите на учениците.

Основно средство на изразителност в живописата е цветът. Н. Волков говори за неповторимата индивидуалност на всеки цвят. Например, когато говори за червения цвят, Н. Волков казва, че е невъзможно той да бъде описан с думи, защото в късните творби на Рембранд червеният цвят е тежък и мрачен в сравнение с радостния червен цвят при Рубенс [2, 25]. Като цяло, според автора отделните цветове в картината не трябва да се разглеждат изолирано, а в тяхното взаимодействие.

Според В. Кандински усещането за цвят може да се развие до преживяване. При развитие на душевната възприемчивост цветът може да започне да „звучи вътрешно”. Такова психическо въздействие на цвета предизвиква „душевна вибрация”, при което цветът се асоциира със сетивата. „Някои цветове могат да направят впечатление на нещо неравно, бодящо, докато други могат да се възприемат като нещо гладко, кадифено, така че да ти се иска да ги погалиш [4, 44]. В. Кандински размишлява върху възможността да се „чуват” цветовете и тяхното благоухание. В подкрепа на това желание той описва опита на А. Захарина-Унковска, която се опитва да учи децата на музика с помощта на изразителността на цвета, а именно „да виждат звуци в цветовете и музикално да чуват цветовете”. В. Кандински е бил дълбоко убеден в това, че цветовете таят в себе си огромна сила, която може да влияе на цялото тяло, на целия физически организъм на човека и на неговата душа. Ето какво казва В. Кандински за музиката на Вагнер: „Мислех, че виждам всичките си бои, бяха пред очите ми... жълтото отговаря на тромпета, синьото – на флейтата, виолончелото, контрабаса или органа, зеленото – на цигулката, червеното напона за фанфари, цинобърът – за тубата или чинелите” [5, 39]. Както показват медицинските данни, когато се решават творчески задачи и

двете половини на мозъка работят едновременно, но при дейности като музиката и живописата дясната половина на мозъка доминира [1].

Човекът си служи със сетивата, за да изследва действителността. Не е случаен фактът, че човешките сетива са увековечени в картините на холандците, които създават специален тип натюрморт, наречен „пира на петте сетива“. В него всеки предмет се асоциира с определена сетивна система. Според теорията за нервно-лингвистичното програмиране (НЛП) на Джон Гриндер [10] ние възприемаме и запаметяваме в дълготрайната си памет една малка част от сензорните прояви в действителността. Тази информация последствие се филтрира от нашия език, култура, минал опит, убеждения и ценности. Ние използваме своите сетивни органи с външен метод, за да възприемем света, и с вътрешен метод, за да репрезентираме преживяванията на самите себе си. Методите за получаване, запазване, кодиране на информацията в съзнанието, са известни като репрезентативни системи. Когато мислим за минали преживявания и усещания ние репрезентираме своя минал опит. Така помним картини, звукове, усещания, ухания и вкусове, но всеки от нас има своето предпочитание към определена репрезентативна система. Според автора тези предпочитания се проявяват във възрастта 10 – 12 години. Всяка постъпваща информация преминава през три етапа: въведение, обработка и оценка. Чрез *водещата система* информацията постъпва, а чрез *предпочитаната (първична) система* информацията се представя в съзнанието. При въвеждането, макар да работят всички системи, една остава предпочитана. Например, ако се намираме в художествена галерия ние ще възприемаме информацията чрез визуалния канал и независимо от спецификата на мисловната дейност в този момент, винаги ще се придържаме към този канал. Някои хора умеят по-талантливо да използват определен канал. *Референтната система* оценява резултата, като го сверява с търсения. Ако ученикът има проблеми с визуализирането, то първоначално трябва да му помогнем да се върне назад към миналото възприятие. Ако възприема картини, той ги подчинява на своята първична система. Това означава, че за да бъде ефективен процесът на възприятие, информацията трябва да се преведе, например на езика на словото, или на звуковете. Всяка репрезентативна система има свой език. За да спечелим аудиторията, трябва да използваме езика на различни репрезентативни системи. Едва тогава ще царят атмосфера на доверие, сигурност и взаимодействие.

Асоциативното възприемане и художествено-образните размишления за цвета, отношението към него като към жив объект, който „има своята съдба“ и който е способен да общува, придава на процеса на неговото познание и усвояване от учениците очарователен характер.

Характерът на фактурата, посоката на мазките в художествената творба са други изразни средства на живописата. Във връзка с това Н. Волков пише: „Много важно е умението да се разбере как ударите на четката създават образи, а това може да се види по-добре в големите обекти, нарисувани пастозно“ [3, 25]. Емоционалната изразителност на живописната фактура, както и самият цвят, поражда във въображението на учениците множество образи. Това може да стане както чрез процеса на визуалното възприятие, така и посредством практическата дейност [9, 112].

Така в развитието на способностите на учениците за художествено-творческа дейност чрез живописата е целесъобразно да се подходи по следните направления:

1. Развитие на възприятието на художествени живописни творби и възприемане на обекти от действителността;
2. Усвояване на езика на художествената изразителност на живописата;
3. Създаване на асоциативно-образни композиции със средствата на живописата;
4. Художествено-образно възприемане на езика на живописата.

Ще се спрем по-подробно някои методики за творческото развитие на учениците в началния курс. Практическата работа е предшествана от възприемане на природни обекти и художествени произведения.

„Скрити картини”

Учениците разглеждат използвани сухи палитри и се опитват да открият скрити образи в цветните мазки и петна.

„Гледам и чувствам”

Живописните гами, с които са нарисувани художествените творби трябва да се отнесат с моментните детски емоционални състояния.

„Монотипни отпечатьци”

В монотипни отпечатьци с черна боя децата трябва да открият образи и да ги назоват.

„Живописна тъкан”

Разглеждат се фрагменти от живописни картини, в които се разкриват изразните възможности на живописца. За тях учениците търсят названия и сравнения: мазка като лентичка, като точица, като нота, като спирала, като тухла...

„Усещам и рисувам”

Трябва да се нарисуват индивидуалните усещания, като се използват изразните средства на живописца: допир с различни повърхности - кактус, мокра дреха; ухания - на цветя, на дъжд, на есен; вкусове - на плод, кисело, горчиво и др.

„Прозорче”

През изрязано прозорче от хартия с различна форма (овал, кръг, правоъгълник, квадрат, триъгълник, многоъгълник) учениците гледат фрагменти от творби на техни връстници от минали години и откриват нови образи.

„Скороговорки”

Учениците рисуват текста на скороговорки.

В резултат на направения теоретичен анализ и практическа работа с учениците можем да направим следните изводи :

1. Живописца като вид изобразително изкуство и средство за развитието на художественото възприятие, мислене и въображение е важно средство за себепознание и опознаване на обкръжаващия свят.

2. Емоционалната изразителност на езика на живописца се усвоява успешно от учениците в началното училище чрез игрови форми на обучение.

3. Развитието на способностите на учениците от началното училище за художествено-творческа дейност чрез средствата на живописца е целесъобразно да се провеждат в следните направления:

а) при паралелно осъществяване на художествената дейност и възприятието;

б) емоционално-образно усвояване на езика на художествената изразителност в живописца – цвят, колорит, фактура, контраст, наситеност, техники

...

4. Езикът на художествената изразителност в живописца позволява осъзнатото му използване в творческата дейност и служи като инструмент за самоизразяване, формиране и проява на естетическо отношение на децата към обкръжаващия ги свят.

5. Приобщаването на учениците към живописното изкуство развива чувствителност към цветовете, обогатява речта.

6. Изучаването на емоционалните промени на цвета в живописца насочва вниманието на учениците към вътрешния им свят. Те разбират, че чрез живописца могат да се предават настроения, впечатления, чувства.

7. Живописните задачи подпомагат развитието на психическите качества на учениците: художествено възприятие, мислене, памет, въображение.

8. Цветовата характеристика на живописца предполага проявата на терапевтичната функция на изкуството.

9. Развитието на способностите на учениците от началното училище за художествено-творческа дейност се обуславя от професионализма на учителя и неговата култура.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Боно Э. Серьезное творческое мышление. Мн., Поппури, 2005, 416 с.
- [2] Волков Н.Н. Восприятие картины. М., Просвещение, 1969, 56 с.
- [3] Георгиевская Е. Анри Матисс. Статьи об искусстве. Письма. Записи бесед. Суждения современников. М., Искусство, 1993, 416 с.
- [4] Кандинский В.В. О духовном в искусстве. М., Архимед, 1992, 108 с.
- [5] Мойнова М. Учебник по изобразително изкуство за 6 клас., изд. Азбуки – Просвета, 2006 г.
- [6] Петров В. Исак Левитан. М., Белый город, 2000, 63 с.
- [7] Ротенберг В., Психофизиологические аспекты изучения творчества, Художественное творчество, Л., 1982 г.
- [8] Якобсон П.М. Психология чувств и мотивации / Под ред. М.Борисовой. - М.: Издательство «Институт практической психологии», Воронеж НПО: «МОДЭК», 1998, 304 с.
- [9] Koch Elisabeth / Wagner Gerard. Die individualiser Farbe, Ubungswege fur das Malen und Farberleben. Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart.- 1980. - 231 p.
- [10] http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:3lWDb3jd82YJ:psychology.dir.bg/_wm/diary/diary.php%3Fdid%3D13222%26df%3D46%26dfid%3D3+%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B8+%D0%B7%D0%B0+%D0%B2%D1%8A%D0%B7%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B5+%D0%BD%D0%B0+%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0+%D0%B8+%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0&cd=23&hl=bg&ct=clnk&gl=bg

За контакти:

Доц. д-р Мариана Минчева Гърмидолова, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”,
моб. 0887 784 616, mariana.moynova@gmail.com

Докладът е рецензиран.